

Europa između kršćanstva i islama

Robert Bogešić

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske¹
robert.bogestic@mvpei.hr

UDK:327;261.6;297

Stručni članak

Primljeno: 1, 2012.

Prihvaćeno: 3, 2012.

Sažetak

Dolazi li do islamizacije kršćanstva ili kristijanizacije islama? Kako pomiriti suprotstavljenosti između zapadne civilizacije koja se, između ostalog, temelji na kršćanstvu, i nezapadnih civilizacija, posebno islama? Postoji li rješenje koje može od bipolarnog, judeo-kršćanskog, utjecati na transformaciju tripartitnog, judeo-kršćansko-islamskog u Europi? Kršćanske crkve se ne smiju ponašati kao ekskluzivni nositelji istine i moraju biti otvorene za svog bližnjeg. To ne znači prihvaćanje drugoga uz kompromise i popuštanja u doktrinarnim ili socijalno-kulturološkim pitanjima. Kršćanske crkve u Europi i svijetu moraju se okrenuti svom srcu u kojem je posijana Božja riječ. Pred kršćanskim crkvama je uloga nositelja i promicatelja poruke Europi, zapadnoj civilizaciji i svijetu, o punini života kojeg nosi Evanđelje. Među religijama je potreban dijalog, jer je to put u kojem korijen Europe može biti kvalitetan kako bi se u tom smjeru razvijale i grane.

Ključne riječi: *Europa, kršćanstvo, islam, dijalog, sukob*

Uvod

Kršćanstvo spada u monoteističku svjetsku i objavljenu religiju te se smatra jednim od korijena europskih civilizacija, iako je nastalo na području Bliskog istoka. S druge strane, islam, koja je također monoteistička svjetska i objavljena religija, razvijao se nešto južnije od Europe, na području Bliskog istoka i sjeverne Afrike.

1 Autor u tekstu navodi osobna stajališta.

Promatrajući te dvije religije, pred Europom se pojavljuje dvojba. Stvara li se u Europi, proširenjem Europske unije i prihvaćanjem njezinih kriterija, neki novi imperij? Postaje li sekularizam nova religija ili svjetske religije, te imaju li kršćanstvo i islam perspektivu u Europi?

U tom kontekstu, u kakvim su odnosima te religije u Europi? U daljnjem širenju dviju religija, može li se govoriti kako je Europa u 21. stoljeću i dalje kršćanski kontinent? U ovom radu poseban naglasak dan je na podatke koji ukazuju na proširenost religija u državama, na gospodarski razvoj i krize koje se pojavljuju u pojedinim državama, kao i na podatke godišnjih stopa prirodnog prirasta u europskim državama.

Otvoreno je pitanje mogu li zajednička polazišta u kršćanstvu i islamu biti dovoljna za razvijanje konstruktivnog dijaloga. Je li klanjanje jednome Bogu dovoljan argument za uspostavljanje i razvijanje dijaloga ili to opterećuje činjenica postojanja Božjeg Sina?

Je li dovoljna Abrahamova vjera i njegov odgovor na Božju objavu kao polazišna točka u razvijanju dijaloga među narodima koji su kroz povijest često međusobno ratovali? Je li spasenje dovoljno utemeljeno samo u zajedničkim biblijskim korijenima ili je potreban korak vjere više?

Što kršćanske crkve u 21. st. mogu ponuditi Europi? Pred crkvama su izazovi obnove, pa i reformacije, posebno na duhovnom planu. To znači, prije svega, duhovna obnova onih koji vode crkve, crkvene institucije, što bi trebalo ostaviti pozitivan utjecaj na vjernike, a preko njih i na društvo.

Zato je pred kršćanskim crkvama potreba izgrađivanja međuodnosa, jedinstva i zajedništva u Isusu Kristu i evandeoskoj poruci koji nadilaze sve razlike.

1. Isti korijen - različite grane

Kršćanstvo i islam spadaju u monoteističke svjetske i objavljene religije. Ta polazna osnova jedna je od zajedničkih karakteristika tih religija, ali brojni sadržaji i teološka pojašnjenja u tim religijama sve više ih udaljuju jednu od druge.

Koji to sadržaji utječu na to da se kršćanstvo islam više udaljuju nego približavaju? Pojedini autori (Langley, 1988, 46-51), kada uspoređuju monoteističke religije, posebno kršćanstvo i islam, uz židovstvo, navode kako je kršćanstvo, između tridesete i trideset treće godine poslije Krista, utemeljio Isus Krist, dok je islam utemeljio Muhamed oko 610. godine poslije Krista.

Dok je Isus Krist živio na području današnjeg Izraela, Muhamed je živio na području Saudijske Arabije. U kršćanstvu temeljna knjiga je Biblija, koja se sastoji od Starog i Novog zavjeta, dok je u islamu više ključnih knjiga, kao što su Kur'an, Hadaz (Muhamedove riječi i djela), biblijski Mojsijev zakon, Psalmi i Isusovo evanđelje (Inđil).

Jedna od temeljnih razlika među religijama je poimanje Boga. Tako se u kršćanstvu vjeruje kako je Bog jedan, duhovno biće uključeno u ljudsko postojanje, on je Stvoritelj, pravedan, pun ljubavi, nepromjenjiv, svet i milostiv. Kršćani vjeruju u Trojstvo, postojanje Oca, Sina i Duha Svetoga. Za razliku od toga, u islamu se smatra da je Bog također jedan, ali on je dao Muhamedu objavu Kur'ana, ponekad je milostiv, ali ga se ne opisuje kao onog koji ljubi. Za islam ne postoji Trojstvo, što isključuje mogućnost da Bog Otac ima Sina.

Zajednička karakteristika brojnim kršćanskim crkvama i zajednicama je vjera u Isusa Krista, čijim se rođenjem smatra da je započelo kršćansko doba. Tijekom povijesti kršćanstvo se razdvojilo na nekoliko konfesija, kao što su rimokatolicizam, pravoslavlje i protestantizam (Hammond, 1994, 20).²

Islam znači religiju, stav predanosti Bogu i civilizaciju, koja predstavlja ovozemaljsko uređenje zajednice po islamskim zakonima. Početkom islama smatra se kada je 622. god. Muhamed sa svojim pristašama doselio u Medinu iz Meke (Langley, 1988, 52-57).³ Kao i kod kršćanstva, tako je i u islamu došlo do podjela i to u dvije skupine, na sunite i šijite.

S jedne strane, postoji potreba dijaloga među religijama. Pitanje je kako ga, s druge strane, primjenjivati kada nastupe ekskluzivnost i isključivost. Kako razvijati dijalog kada samo jedan priča ili kada nitko ne sluša? Kako može korijen Europe biti kvalitetan da se u tom smjeru razvijaju i europske grane?

2. Kršćanstvo - korijen Europe

Činjenica je da se kršćanstvo, nakon što je nastala prva crkva u Jeruzalemu u prvom stoljeću nove ere, počelo širiti po istočnom Sredozemlju, preko Bliskog istoka i Turske, do Grčke i Makedonije i ostalom dijelu Europe. Tijekom povijesti i razvijanja europskih civilizacija, kršćanstvo je imalo jednu od vodećih uloga u njihovom nastajanju i razvoju. Tako se kršćanstvo smatra kao jedan od korijena Europe, na kojem su izrasle europske države i nacije.

- 2 Hammond navodi kako postoje glavne teološke podjele na protestantsku, rimokatoličku i pravoslavnu teologiju, dok je među protestantima glavna podjela na luteranske crkve, reformirane ili kalvinističke crkve, na anglikansku i udružene episkopalne crkve.
- 3 Langley, opisujući islam u knjizi *Religije, kultovi, misterije, Što sve ljudi vjeruju*, Duhovna stvarnost, Zagreb, 1988, navodi kako je islam podijeljen na dvije skupine, na sunite i šijite, a glavna je razlika kako je otkriveno božansko vodstvo. Suniti se drže jednodušnosti zajednice obznanjujući sunnu Proroka, dok šijiti se drže nadahnutih učitelja ili imama.

S druge strane, islam se počeo širiti nešto južnije od kršćanstva. Osim prodora Otomanskog carstva u Europu, širenje islama, promatrajući regiju Sredozemlja, uglavnom je bilo povezano sa sjevernoafričkim državama te područjem južnog dijela Španjolske.

U kakvom stanju su danas najbrojnije religije, kršćanstvo i islam, i posebno njihovi međusobni odnosi s obzirom na njihove rasprostranjenosti u svijetu? Sljedeći podaci o stanovništvu svijeta i njihova raspodjela po religijskoj ispovijesti po pojedinim kontinentima pokazuje kako je kršćanstvo u Europi još uvijek primarno, ali podaci o prirodnom prirastu ukazuju na moguće smjernice daljnjeg širenja pojedinih religija. Upravo ti procesi mogu imati u budućnosti negativne posljedice na religijsku sliku Europe, odnosno njezinu dekristijanizaciju.

Prema procjeni Ureda za popis stanovništva SAD-a, 2005. godine bilo je 6.440.000.000 stanovnika na svijetu, a gotovo 5.200.000.000 njih (oko 81%) je pripadalo jednoj od 5 najvećih religija. Najraširenija religija je kršćanstvo, dok islam najbrže raste.

Što se tiče pojedinih monoteističkih religija, njihova je brojnost slijedeća:

Glavne monoteističke religije svijeta (sredina 2010.)

kršćani	2.280.616.000
rimokatolici	1.150.661.000
protestanti	419.795.000
nezavisni *	370.668.000
pravoslavni	270.227.000
anglikanci	86.051.000
muslimani	1.553.188.720
židovi	14.824.000

Izvor: *Svjetski kalendar i Book of Facts 2012*

* Pod ovim pojmom se označavaju pripadnici kršćanskih crkvi koje se smatra postdenominacijskim i neoapostolskim, a time i nezavisnim od povijesnih, organiziranih i institucionalnih kršćanskih denominacija.

Prema podacima *Enciklopedije Britanice* iz 1996. godine, u Europi je bilo 551.892.000 kršćana, dok je muslimana bilo 31.975.000, što pokazuje kako kršćani čine većinu u Europi. Kršćani također čine većinu na područjima Sjeverne Amerike (249.277.000), Latinske Amerike (448.006.000), Oceanije (23.840.000) te Afrike (349.176.000), dok su muslimani u većini na području Azije (760.811.000).

Ipak, promatrajući 21. stoljeće, po čemu se može reći kako je Europa kršćanski kontinent? S jedne strane, kako se vidi iz predočenih podataka, kršćanstvo još uvijek predstavlja većinu u Europi, ali, s druge strane, koliko će to još biti tako?

Dva su značajna problema koja će imati utjecaj na daljnje razvijanje međusobnih odnosa kršćanskog i islamskog svijeta, kao i religijske slike u svijetu, posebno u Europi. Kao prvi problem pojavljuju se gospodarski razvoji, odnosno rece-

sije pojedinih država, a kao drugi, prirodni priraštaj stanovništva u državama.

a) gospodarski razvoj - recesija

Promatrajući Zapad, i unutar njega Europu, činjenica je da sve više nedostaju vrijednosti koje nisu gospodarske. Dovoljno je pogledati koje su to države u 21. stoljeću, s jedne strane u snažnom zamahu, a koje su u novoj recesiji.⁴

Gospodarstva u snažnom zamahu (Zemlja/Rast BDP-a u 2011.): Kina +9,0 %; Indija + 7,8 %; Argentina + 6,9 %; Saudijska Arabija + 6,3 %; Indonezija + 6,1 %; Turska + 6,0 %; Rusija + 5,3 %

Gospodarstva u novoj recesiji (Zemlja/Pad/rast BDP-a u 2011.): Grčka – 4,5 %; Portugal – 2,0 %; Japan – 0,6 %; Irska – 0,2 %; Španjolska + 0,7 %; Italija + 0,9 %; Island + 1,0 %

S jedne strane, u snažnom zamahu su islamske države kao što su Saudijska Arabija, Indonezija i Turska, dok su, s druge strane, u novoj recesiji europske države, kao što su Grčka, Portugal, Irska, Španjolska, Italija i Island.

Istraživanja agencije Bloomberg također pokazuju kako najjače europske države polako gube ekonomsku snagu u odnosu na pojedine neeuropske države. Tako Kina i Japan zauzimaju pozicije između SAD-a, s jedne strane, te Njemačke i Velike Britanije s druge strane.

Ekonomska snaga najmoćnijih država svijeta (BDP, u mlrd USD)

God/Država	SAD	Kina	Japan	Njemačka	Velika Britanija
2009.	14,3	4,9	5,1	3,35	2,18
2010.	14,8	5,4	5,3	3,33	2,22

Izvor: agencija Bloomberg, 2010., objavljeno u: *Jutarnji list*, 17. kolovoza 2010.

Moderne države nastoje antirecesijskim programima i mjerama definirati smjerove u borbama protiv krize, ali ostaje pitanje na čemu se temelje sustavi vrijednosti i gdje je tu religija i crkva?

b) prirodni priraštaj

Sljedeći podaci ukazuju kako brojne europske države imaju problema s negativnim trendom prirodnog prirasta, koje za posljedicu ima smanjenje ukupnog broja stanovnika u pojedinim državama. Ukrajina: – 0,8% prirodni pad godišnje; – 28% ukupnog stanovništva smanjenje do 2050); Rusija: – 0,6%, – 22%; Bjelorusija: – 0,6%, – 12%; Bugarska: – 0,5%, – 34%; Latvija: – 0,5%, – 23%; Litva: – 0,4%, – 15%; Mađarska: – 0,3%, – 11%; Rumunjska: – 0,2%, – 29%; Estonija: – 0,2%, – 23%; Moldavija: – 0,2%, – 21%; Hrvatska: – 0,2%, – 14%;

4 Izvor trend-prognoza: *Economist*, London, srpanj 2011.

Njemačka: – 0,2%, – 9%; Češka: –0,1%, – 8%; Japan 0%; – 21%; Poljska 0%, – 17%; Slovačka 0%, – 12%; Austrija 0%, – 8%; Italija 0%, – 5%; Slovenija 0%, – 5%; Grčka 0%, – 4%.

Slijedom toga, usporedni podaci o stopi nataliteta u razdoblju 1995-2000. godine pokazuju kako je najveća stopa broja živorođenih na 1.000 stanovnika u Turskoj (24,6), Albaniji (21,6), Azerbejdžanu (19,3), gdje prevladava islam, dok je najniža u Sloveniji (10,6), Grčkoj (9,8), Španjolskoj (9,8), Italiji (9,6) i Njemačkoj (9,2), gdje prevladava kršćanstvo.⁵

Podaci negativnog ili nultog prirodnog prirasta pokazuju kako spomenute države imaju više umrlih nego rođenih osoba i važno je naglasiti kako te brojke ne uključuju utjecaj migracije ili emigracije, što može imati još negativniji utjecaj.

U svakom slučaju, navedeni podaci dovode u pitanje perspektivu kršćanske Europe, s obzirom na to da su u tijeku procesi koji imaju negativne posljedice na religijsku sliku Europe.

3. Islam - grane u Europi

Promatrajući islam u svijetu i posebno u Europi, činjenica je da danas muslimani žive gotovo u svim državama svijeta. Neka su područja tradicionalno islamska, kao što su pojedina područja Afrike i Azije i pri tome se posebno misli na Bliski i Srednji istok te Srednja Azija.

Prema studiji američkog PIU Instituta⁶, u istraživanju koje je trajalo tri godine u više od 200 država, u Europi danas živi 2,4, a u Sjevernoj i Južnoj Americi 0,3 posto muslimanske populacije. U Europi živi 38 milijuna muslimana i čine oko pet posto stanovništva. Najviše ih je u Njemačkoj, više od četiri milijuna. U Francuskoj je ukupan broj muslimana manji, ali je njihov udio u ukupnoj populaciji te zemlje veći nego u Njemačkoj. Na američkom kontinentu živi 4,6 milijuna muslimana, od kojih polovica u SAD, i čine 0,8 posto populacije, a u Kanadi živi 700 tisuća muslimana, koji predstavljaju dva posto stanovništva te zemlje.

Slijedeći podaci govore o europskim državama s muslimanskom većinom te o europskim državama gdje su muslimani u manjini.

5 vidi, *The Economist*, 1997., Europa u brojkama 1998, *Privredni Vjesnik*, Zagreb, str. 38.

6 Autori istraživanja su nastojali utvrditi također i odnos sunita i šijita, ali su naišli na teškoću jer mali broj zemalja ima podatke o tome. Zbog toga se procjenjuje da šijiti čine od 10 do 13 posto ukupnog broja muslimana. Oko 80 posto šijita u svijetu živi u četiri države - Iranu, Pakistanu, Indiji i Iraku.

Muslimani u Europi – zemlje s muslimanskom većinom

	Država	Postotak muslimana	Broj muslimana
1	Albanija	75	3.000.000
2	Bosna i Hercegovina	49	2.058.000
3	Kosovo	85	2.000.000
4	Azerbejdžan	70	8.400.000

(Izvor: http://www.islamska-zajednica.hr/ucimo_o_islamu/islam_11.php)

Muslimani u Europi – zemlje s muslimanskom manjinom

	Država	Postotak muslimana	Broj muslimana
1	Njemačka	5	4.500.000
2	Francuska	7	4.000.000
3	Velika Britanija	3	2.000.000
4	Bugarska	5	500.000
5	Grčka	5	300.000
6	Cipar	40	40.000
7	Rumunjska		100.000
8	Austrija		200.000
9	Italija		300.000
10	Nizozemska		200.000
11	Švedska		100.000
12	Srbija	4	300.000
13	Makedonija	40	900.000
14	Hrvatska	4	200.000
15	Slovenija	4	100.000
16	Armenija	10	400.000
17	Gruzija	5	300.000
18	Crna Gora	20	120.000

(Izvor: http://www.islamska-zajednica.hr/ucimo_o_islamu/islam_11.php)

Brojni autori u svojim istraživanjima nastoje objektivno prikazati odnose muslimana i stanovnika Zapadnog svijeta, koji uključuje i Europljane.

Prema podacima iz 1996. godine⁷, svaki četvrti stanovnik na svijetu je musliman, a to bi u brojkama značilo da je preko 1.482.597.000 muslimana od ukupno 5.777.940.000 ljudi na Zemlji ili u postocima 26%. Ako se promatraju kontinenti, muslimana ima najviše u Aziji 1.022.692.000, iako oni nisu većina na tom kontinentu jer ih ima 30%. Zato se pravim muslimanskim kontinentom može smatrati

7 Svi navedeni podaci uzeti su od WAMY (World Assembly of Muslim Youth), a oni ih prenose od UN-a i iz CIA *World Facts Book*-a.

Afrika gdje muslimana ima 59%, ili izraženo u brojkama 426.282.000. Muslimani su apsolutna većina u 59 država u svijetu, a države s najvećim brojem muslimana su Indonezija (196.288.020 muslimana ili 95%), a slijede Pakistan, Egipat, Sudan, Turska i druge.

Godišnja stopa porasta broja muslimana je 6,40%, dok je kod kršćana ta stopa iznosila 1,46%. Prema tome, u 1997. godini muslimana je bilo 1.577.483.000.

Najbolji je pokazatelj velikog porasta broja muslimana podatak da se u posljednjih pedeset godina taj broj povećao za 500% dok se broj kršćana za isto vrijeme povećao za samo 47%, hindusa za 117% i budista za 63%. Najveći uzrok tome je, svakako, izrazito veliki natalitet, ali i primanje islama od strane nemuslimana što svjedoče podaci o velikom porastu broja muslimana na Zapadu.

U periodu od 1989. do 1998. godine broj muslimana u Europi se povećao za 142,35%, u Sjevernoj Americi za 25% i Australiji za 257,07%. Što se Australije tiče, važno je spomenuti da ovaj postotak i nije toliko značajan jer tamo do prije dvadeset godina gotovo da i nije bilo muslimana. Bitno je još istaknuti kako su muslimani u najjačim zapadnim zemljama SAD, Velikoj Britaniji i Francuskoj druga najveća vjerska skupina.

Farroh Sadiki, pakistanski istraživač nastanjen u Europi⁸ u svojim je istraživanjima pokazao da kontrola nataliteta u europskim zemljama dovodi do opadanja prirodnog prirasta te je posebno istaknuo kako je broj muslimana u Velikoj Britaniji prije 30 godina iznosio 82 tisuće, dok se danas popeo na 2,5 milijuna osoba. U toj zemlji danas aktivno djeluje tisuću džamija, a većina tih džamija je nastala kupovinom starih katedrala i crkava i njihovom prenamjenom i prilagođavanju za obilježavanje islamskih vjerskih obreda. Sadiki navodi i primjer Nizozemske u kojoj se svake godine polovica djece rađa iz muslimanskih obitelji i, ako se nastavi takav trend, za 15 godina polovica stanovništva Nizozemske biti će muslimani.

S druge strane, rezultati istraživanja znanstvenog centra Pew iz Washingtona o međusobnim percepcijama muslimana i stanovnika zapadnog svijeta⁹, koje je provedeno u 13 zemalja pokazali su kako su stanovnici Sjeverne Amerike i Europe uvjereni da su odnosi između ta dva svijeta loši. Andrew Kohut, direktor Centra Pew ističe kako Zapadnjaci smatraju da su muslimani netolerantni fanatici skloni nasilju, dok muslimani smatraju da su ljudi na Zapadu sebični, nemoralni, pohlepni i fanatizirani u svojoj vjeri.

Profesorica na Sveučilištu Brandeis Jytte Klausen smatra da će se musliman-

8 Više možete pročitati u članku pod naslovom *Osnivanje islamskih republika u Evropi do 2050. godine*, koji je objavljen na internetskoj stranici <http://www.islambosna.ba/forum/politika-i-aktuelnosti/osnivanje-islamskih-republika-u-evropi-do-2050-godine/?wap2>

9 Više možete pročitati u članku *Hoće li se islam europeizirati ili će se Europa islamizirati?*, Ivana Kuhar, Washington, 02/07/2006.

ske zajednice u Europi postupno sroditi s liberalnim vrijednostima društva u kojem se nalaze, što predstavlja prigodu da se islam oslobodi nekih svojih loših strana koje su bile posljedica kontakta s autokratskim krugovima koji su bili ili jesu na vlasti u islamskim državama. S druge strane, smatra profesorica Klausen, i vlasti Zapadne Europe bi trebale biti angažiranije što se tiče islamske vjerske infrastrukture, kao što rade u odnosu na pomaganju kršćanskih zajednica i njihovog školstva. Na taj način utjecali bi na praksu da islamske zajednice u Europi često primaju financijsku pomoć od islamskih država ili radikalnih vjerskih skupina.

Slijedom navedenoga, posebno je važna reakcija reis-ul-uleme dr. Mustafe ef. Cerića, kojeg se može smatrati čelnikom "euroislamskog pokreta" u povodu pripisivanja akata nasilja u SAD-u (11. rujna 2001), u Španjolskoj (11. ožujka 2004.) i Velikoj Britaniji (7. srpnja 2006.) "islamskom terorizmu", jer islam "prezire i osuđuje terorizam",¹⁰ te je poduzeo inicijativu u formiranju islamskog stava u Europi.

U tom kontekstu, objavljena je Deklaracija europskih muslimana, koja bi trebala postati platforma budućem suživotu i razumijevanju između muslimana, s jedne strane i građana i vlasti i vjera u europskim državama, s druge strane.

Prema njemu, danas je glavni problem i pitanje predstavljanja islama u Europi, jer u Europi živi oko 30 milijuna muslimana, koji su predstavljeni kroz tri skupine: autohtonu, useljeničku te rođenu skupinu. Deklaracija¹¹ ukazuje na tendenciju da Europa prihvati islam, kao i da se kod muslimana nastoji izgraditi pozitivan odnos prema Europljanima. Time se podrazumijeva institucionalizacija islama u Europi; ekonomski razvoj muslimanske zajednice tako da može uživati punu duhovnu i kulturnu slobodu i neovisnost; razvoj islamskih škola koje će biti kadre odgajati muslimane rođene u Europi za izazove europskih multikulturnih društava; političku slobodu koja će omogućiti europskim muslimanima da imaju legitimne predstavnike u parlamentima europskih država; liberalizaciju europske imigracijske politike koja je u posljednje vrijeme restriktivna prema muslimanima; otvaranje mogućnosti da se prizna muslimansko pravo u pitanjima personalnog statusa kao što je obiteljsko pravo; te zaštitu europskih muslimana od islamofobije, etničkog čišćenja, genocida i sličnog.

S druge strane, muslimani se obvezuju izgraditi svijest o složenosti sekularnog konteksta u kojem religije danas postoje; promicati razumijevanje, poštivati razlike i istraživati zajednička polazišta; potvrditi vjerske identitete kao važne instrumente u rješavanju problema nesigurnosti i sukoba te učenju poštivanja

10 Vidi Darko Pavičić, *Europski će muslimani iz Zagreba poručiti – ne terorizmu i nasilju!*, Zagreb, Jutarnji list, 16. veljače 2006. godine.

11 Isto.

drugih i življenja u različitostima u konfliktnim situacijama; pridonijeti tekućem diskursu o ljudskim pravima; pomoći u razumijevanju "drugosti" druge osobe; pokazati složeni odnos između vjere, kulture, politike i ekonomije; identificirati vjerska načela, moralne i etičke vrijednosti i norme koje su usporedive i koje mogu poslužiti za izgradnju suživota; istaknuti pozitivna povijesna iskustva i oživjeti sjećanja na iskustva dobrosusjedstva i suživota koja su također dio europske povijesti te izgraditi zajedničku platformu za vjerski suživot u duhu dobre volje, koju je moguće naći u Knjigama Božjim i nadi za našu zajedničku budućnost.

Imam iz Hrvatske Mirza Mešić smatra kako je islam u Europi autohtona vjera jedino na Balkanu i u nekim dijelovima južne Rusije. Uzimajući primjer Hrvatske, imam Mešić je istaknuo kako je ta država uspješno integrirala svoju muslimansku zajednicu, te je dodao kako u Europi samo četiri države novčano pomažu razvoj domaćih islamskih zajednica. To su, uz Hrvatsku, još i Austrija, Španjolska i Belgija.

3. Može li se i kako dalje?

Može li „arapsko proljeće“ utjecati na „europsku jesen“? Nakon burnih prosvjeda i događaja u pojedinim islamskim državama, koji su nazvani „arapskim proljećem“, upitno je u kojoj mjeri ta kretanja mogu biti pod utjecajem religije. Mogu li ti događaji imati utjecaja na islam u Europi? Brojni analitičari smatraju kako su moguća dva modernizacijska modela islamskih društava. S jedne strane, iranski ili s druge strane, turski put.

Ipak, za pretpostaviti je da je politički islam proteklih desetljeća, istodobno dok je religijski islam imao sve veći utjecaj u svakodnevnom životu ljudi, sve više gubio na vjerodostojnosti te je slabio kao pokretačka snaga u društvu. Za razliku od religijskog elementa koji u islamskim državama ne gubi na utjecaju, u europskim državama religijski element sve se više potiskuje u drugi plan.

Kao glavni pokretač promjena najvažniju ulogu ima EU pred kojom su, kako smatraju pojedini autori, moguća dva smjera:

- EU bi mogla pokretati niz mjera i akcija kojima bi se kroz praksu ponovno približavala svojim načelno postuliranim osnovnim vrijednostima ili
- da legislativom uredi postojeće stanje i preimenuje razlog svog postojanja u kojem političke i gospodarske elite (p)ostaju nosiocima integracijskih procesa EU (Altras P. I., 2005, 170).

Što mogu učiniti kršćani i njihove crkve? Kao što navode pojedini autori (Shenk, 1984, 20), mogu se napraviti dvije pogreške. Prva je zauzimanje neprijateljskog i agresivnog stava prema osobama druge vjere, a druga je obezvređivanje ili prešu-

ćivanje vjere u Isusa Krista.

U svakom slučaju ostaje otvoreno pitanje mogu li zajednička polazišta u kršćanstvu i islamu biti dovoljna za razvijanje konstruktivnog dijaloga koji dopušta činiti, ali i ispravljati greške.

Je li klanjanje jednome Bogu dovoljno, ako se postavi pitanje kojem Bogu – sa ili bez Sina? Je li dovoljna Abrahamova vjera i njegov odgovor na Božju objavu kao polazišna točka u razvijanju dijaloga između naroda i svjetova koji su kroz povijest često međusobno ratovali? Je li spasenje dovoljno utemeljeno samo u zajedničkim biblijskim korijenima ili je potreban korak vjere više?

Tomislav Kovač ističe u članku *Kršćanstvo i islam: zajednički izazovi i perspektive*¹² kako je dijalog između kršćana i muslimana potrebniji danas više nego ikada te da taj dijalog proizlazi iz vjernosti prema Bogu. S jedne strane potrebno je da i kršćani i muslimani priznaju zajedničke vjerske vrijednosti, ali i da se priznaju i poštuju razlike.

Isti autor je nastojao definirati nekoliko izazova i perspektiva kršćansko-muslimanskog dijaloga¹³ te je o islamu pokušao razmišljati kao svojevrsnoj paradigmi. Tako navodi tri glavne paradigme:

- islam kao povijesno-politička paradigma koja u vremenu globalizacije poziva Zapad na prevrednovanje svog odnosa prema drugim kulturama, civilizacijama i religijama, odnosno, potiče se da se na ljudsku povijest i čovječanstvo prestane gledati isključivo kristijanocentrički ili islamocentrički, već kao na zajedničku baštinu.
- islam kao socioreligijska paradigma koja suvremenim zapadnoeuropskim društvima, zbog naglog porasta muslimanskog stanovništva (koje se učeterostručilo u posljednjih 40 godina), postavlja velike političke, društvene, kulturalne i religijsko-pastoralne izazove, koji zahtijevaju nove obrasce ponašanja.
- islam kao teološka paradigma kršćanskoj misli koja, osobito u suvremenom kontekstu religijskog pluralizma, kršćane poziva na odgovornije promišljanje o mjestu i ulozi drugih religija, pa tako i islama, u povijesti spasenja. Ovo pretpostavlja šire razumijevanje samog poimanja Božje objave u ljudskoj povijesti. Neki teolozi, navodi Kovač, nastoje na

12 Članak Tomislava Kovača *Kršćanstvo i islam: zajednički izazovi i perspektive* objavljen je u časopisu *Nova prisutnost* 9 (2011) 1, 189-197.

13 Članak Tomislava Kovača, *Islam kao paradigma suvremenom europskom društvu i kršćanskoj misli*, *Nova prisutnost*, 7 (2009.) 2, 207-220, koji je doručena verzija autorova izlaganja na međunarodnom simpoziju prigodom dvadesete obljetnice radnog otvaranja Zagrebačke džamije u Islamskom centru u Zagrebu, posvećenom temi *Doprinos Islamskog centra u Zagrebu uključivanju muslimana u suvremene europske tokove – osvrt i perspektiva* (10.–11. 05. 2007). *Nova prisutnost* 9 (2011) 1, 189-197.

teorijskoj razini razmišljati o mogućnosti jedne jedine Božje objave, ali u različitim „Božjim riječima“.

Navedenim paradigama Kovač dodaje i četvrtu, koja glasi:

- islam i muslimani u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kao paradigma suvremenom europskom društvu i muslimanima u Europi. Naime, za razliku od muslimana u zapadnoj Europi koji najvećim dijelom dolaze iz postkolonijalnih migracija, muslimani na ovim prostorima jugoistočne Europe žive već pet stoljeća, dijeleći i stvarajući zajedničku kulturu ovdašnjih naroda i religija. Oni time vrše vlastitu paradigmatku ulogu koja zapadnom svijetu može poručiti živu metaforu suživota, a ne sukoba civilizacija.

U kontekstu potrebe daljnjeg razvijanja dijaloga između kršćanstva i islama, autor navodi riječi kardinala Jean-Louisa Taurana, predsjednika Papinskog vijeća za međureligijski dijalog, koji u kršćansko-muslimanskom dijalogu ukazuje na trostruki izazov:

- *izazov identiteta* – u kojem sugovornici moraju najprije dobro sebe poznavati i smjestiti se unutar vlastite vjerske tradicije;
- *izazov alterita* – gdje se razlike prihvaćaju kao izvor međusobnog obogaćivanja i poštivanja različitosti i
- *izazov iskrenosti* – gdje sugovornici ne odustaju od svjedočenja vlastite vjere, ali u granicama poštivanja svake osobe¹⁴.

Suprotno tome, pojedini autori smatraju kako je pred Europom razdoblje nekršćanske perspektive. Tako je Oriana Fallaci istaknula u svojoj knjizi, *La Forza dalla Ragione* (Snaga razuma), kako kršćansko uporište Europe ustupa islamu.

Pipes Daniel¹⁵ navodi kako su dva glavna čimbenika koji doprinose ovakvom razvoju. Prvi je pad kršćanstva gdje Europa postaje sve više postkršćansko društvo, sve je slabija povezanost s tradicijom i povijesnim vrijednostima, a i broj aktivnih vjernika opada.

Drugi je anemična stopa rađanja, gdje Europljani postupno izumiru. Jedna studija pokazala je kako će se, ako se takvi demografski trendovi nastave, a imigracija zaustavi, 375 milijunska populacija do 2075. godine smanjiti na 275 milijuna. Tako nastalu prazninu popunjavaju islam i muslimani.

Ipak, ističe Pipes, postoje načini kako bi se ova transformacija Europe mogla zaustaviti:

14 Članak Tomislava Kovača *Kršćanstvo i islam: zajednički izazovi i perspektive* objavljen je u časopisu *Nova prisutnost* 9 (2011) 1, 189-197.

15 Članak je pod naslovom *Muslim Europe* objavljen u *New York Sun*, May 11, 2004.

- *Promjene u Europi* - koje vode oživljavanju kršćanske vjere, povećanju broja rađanja ili kulturnoj asimilaciji imigranata; takvi razvoji su teoretski mogući, ali je teško zamisliti ono što bi trebalo dovesti do njih.
- *Modernizacija muslimana* - iz razloga koji još nisu do kraja istraženi (edukacija žena? pobačaj na zahtjev? odrasli koji su previše obuzeti sobom da bi se odlučili imati djecu?), modernizam vodi drastičnom padu stope rađanja. Isto tako, ako se muslimanski svijet modernizira, privlačnost preseljenja u Europu će postepeno nestati.
- *Useljavanje iz drugih izvora* - Latinoamerikanci bi, jer su i kršćani, Europi više ili manje dozvolili zadržavanje svog povijesnog identiteta. Hindusi i Kinezi bi povećali raznolikost kultura, čineći tako islamsku dominaciju manje vjerojatnom.

Mogu li kršćani ipak slati poruku muslimanima i kako ona izgleda? Promatrajući poruku koja je zapisana u *Drugoj poslanici Korinćanima* 4,5 - „Mi, naime, ne propovijedamo sami sebe, nego Krista Isusa kao Gospodina, a nas same kao vaše slugе radi Isusa“ - nekoliko je elemenata koji sadržajno i praktično uređuju primjenu poruke koju kršćani mogu i trebaju slati ljudima oko sebe (Shenk, 1984, 17-20):

- ne propovijedati sebe – sadržaj propovijedanja ne smije izražavati nadmoćnost na osobnoj ili vjerskoj razini.
- poruka je o Isusu Kristu kao Gospodinu – kroz tu poruku ukazuje se na najdragocjenije istine Evanđelja kao što su Isus Krist kao Spasitelj i Gospodin, smisao njegove smrti na križu i uskrснуća i prikazivanje Boga kao Oca.
- zbog Isusa Krista treba biti slugа onima kojima se govori o Bogu – to ne znači da se u služenju uzima stav spremnosti na kompromise samo radi „ljubavi“. Važan je stav vjere, koja je djelotvorna i prepoznatljiva po djelima ljubavi.

Zaključak

Promatrajući položaj i perspektivu Europe između dviju vodećih svjetskih religija, kršćanstva i islama, zaključak je jednostavan, ali i neizbježan – međureligijski dijalog je osnovni znak vremena. Sadržaj tog dijaloga, s jedne strane, jesu odnosi između dviju religija koje sadrže brojne zajedničke moralne i duhovne vrijednosti, ali, s druge strane, i brojne političko-gospodarske i kulturološko-religijske razlike koje opterećuju ostvarivanje dijaloga.

Pred Europom je dvojba. Stvara li se u Europi, proširenjem Europske unije i prihvaćanjem njezinih kriterija, neki novi imperij? Postaje li sekularizam nova

svjetovna religija, a kršćanska vjera se ukalupljuje u četiri zida? U svakom slučaju, u narednim godinama sigurnosno-politička stanja biti će znatno izmijenjena.

Što kršćanske crkve u 21. st. mogu ponuditi starom kontinentu? Pred kršćanskim crkvama Europe su izazovi obnove, pa i reformacije, posebno na duhovnom planu. To ne znači ostvarivanje reforme i stvaranje nekakve nove crkve, već prije svega duhovne obnove svih onih koji vode crkve, crkvene institucije, što bi trebalo imati pozitivnog utjecaja na vjernike, a preko njih i na društvo.

Kršćanske crkve trebaju izgrađivati međuodnosima jedinstvo i zajedništvo u Isusu Kristu i evandeoskoj poruci koja nadilazi sve razlike. Kao što je navedeno u *Ekumenskoj povelji za rast suradnje među crkvama u Europi*¹⁶, iz 2001. godine, jedna od smjernica za rast suradnje među europskim crkvama je vjerovanje u „jednu, svetu, katoličku i apostolsku crkvu“.

Slijedom navedenoga, ako Crkvu podrazumijevamo kao zajednicu vjernika koji su skupljeni posvećenici u Kristu Isusu, pozvani i sveti, svi oni koji na bilo kojemu mjestu prizivlju ime Isusa Krista (Jambrek, 2007, 86), koji su dobili zapovijed od Isusa Krista da učine sve narode njegovim učenicima, krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga¹⁷, upitna je kvaliteta i trajnost dijaloga između dvije najbrojnije svjetske religije, kršćanstva i islama.

Mogu li se razlike prevladati? Odgovor je - teško, gotovo nemoguće. Ostaje iskustvo, milosrđe i riječi Isusa Krista kako će vas prepoznati po djelima ljubavi. Kršćanske crkve se ne smiju ponašati kao ekskluzivni nositelji istine koji nisu otvoreni za bližnjega. To ne znači prihvaćanje drugoga uz kompromise i popuštanja u doktrinarnim ili socijalno-kulturološkim pitanjima. Svakako, istina je jedna, ali primjene su različite, koje često stvaraju isključivost.

Kršćanske crkve se moraju okrenuti svojoj nutринi u kojoj je posijana Božja riječ. Onda svaki kršćanin živi kao milosrdni Samarijanac¹⁸, koji je imao obzira za svog bližnjeg i koji nije samo prošao. Pred kršćanskim crkvama je uloga nositelja i promicatelja poruke Europi, zapadnoj civilizaciji i svijetu, o punini života kojeg nosi Evanđelje. Jesu li kršćanske crkve današnjice spremne biti milosrdni Samarijanac ili su spremne samo prolaziti?

16 Vidi *Charta Oecumenica: Ekumenska povelja za rast suradnje među crkvama u Europi*, Vijeće europskih biskupskih konferencija (CCEE), Konferencija europskih crkava (KEK), Strasburg, 22. travnja 2001.

17 Riječi Isusa Krista zapisane su u *Evanđelju po Mateju* 28,19, koje je izgovorio Isus jedanaestorici apostola, prije nego će biti uzdignut na nebo.

18 Događaj je opisan u *Evanđelju po Luki* 10,29-37.

Literatura

- Allan, John, John Butterworth, Myrtle Langley (1988). *Religije, kultovi, misterije: Što sve ljudi vjeruju*, Duhovna stvarnost, Zagreb.
- Altras Penda, Ivor (2005). Temeljne vrijednosti Europske unije – od utopije do stvarnosti, *Politička misao*, Vol. XLII, (2005.), br. 3, str. 157–172.
- Broj muslimana u svijetu veći od broja katolika, *Vatikanski godišnjak*, 30. ožujka 2008.
- Encyclopedia Britannica*, Book of Year 1996.
- Hammond, T. C. (1993). *Uvod u teologiju*, Izvori Kršćanski nakladni zavod, Osijek.
- Jambrek Stanko (2007), Crkva, u: S. Jambrek (ur), *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*, Bogoslovni institut i Prometej, Zagreb.
- Kovač Tomislav (2011). Kršćanstvo i islam: zajednički izazovi i perspektive, *Nova prisutnost* 9, 2011.
- Kuhar Ivana (2006). *Hoće li se islam europeizirati ili će se Europa islamizirati?*, Washington, 2. srpnja 2006.
- Malek Sobhi (2002). *Uvod u islam*, Izvori, Osijek.
- Muslimani osvajaju Evropu*, LONDON, PRESS, 15. kolovoza 2009.
- Obama, Barak (2008). *Odvažnost nade*, Profil, Zagreb.
- Pavičić, Darko (2006). Europski će muslimani iz Zagreba poručiti – ne terorizmu i nasilju!, Zagreb, *Jutarnji list*, 16. veljače 2006.
- Peter Philipp, Mehmed Smajić. *Broj muslimana u svijetu se udvostručuje*, 03 Februar 2011. preuzeto s <http://www.bhmagazin.com/svijet/5348.html>, 5. rujna 2011.
- Pipes, Daniel (2004). Muslim Europe, *New York Sun*, May 11, 2004.
- Shenk Gerald (1984). *Musliman, moj bližnji*, Dobra vest, Novi Sad.
- Zacharias, Ravi (2005). *Isus među drugim bogovima, Apsolutne tvrdnje kršćanske poruke*, Evanđeoska crkva Sarajevo, Sarajevo.

Robert Bogešić

Europe between Christianity and Islam

Summary

Are we faced with the Islamization of Christianity or with the Christianization of Islam? How can we reconcile the contrasts between western civilizations which are, among other things, founded in Christianity, and non-western civilizations, especially those founded in Islam? Is there a solution by which the bipolar, Judeo-Christian world view can be used to influence the transformation of the tripartite Judeo-Christian-Islamic world view in Europe? Christian churches must not act as exclusive bearers of the truth, but rather be open toward their neighbors. This does not necessarily mean accepting the other person with compromises and forbearances in doctrinal or social-cultural issues. Christian churches in Europe and in the world must turn their hearts to where the Word of God has been planted. Christian churches are assigned the task of bearing and fostering the message of the fullness of life conveyed in the Gospel to Europe, to western civilizations and to the world. There is a need for dialogue between the religions because that is how the root of Europe can become qualitative enough for the branches to spring out and develop in that direction.